

Egy polgár vallomásai¹³

(Részlet)

MÁRAI SÁNDOR

Kétemeletes ház mindössze három akadt a városban: az, amelyben laktunk s a két honvédkaszárnya. Később megépítették a hadtestparancsnokság palotáját, az is kétemeletes volt, s villanyos felvonó is járt benne. De ez a mi házunk, a Fő-utcán, igazán nagyvárosi háznak tetszett, valóságos bérház volt, kétemeletes, széles homlokzatával, tág kapualjával, széles lépcsőivel – szélhuzat járta ezt a lépcsőházat, a vásárosok délelőttökön át tanyáztak a lépcsőkön, halina-ködmönükben, birkabőrsapkásan, szalonnáztak, pipáztak és köpködtek –, s minden emeletről hosszú ablaksor, tizenkét ablak bámult az utcára. Az első emeleti lakásokhoz, így a miénkhez is, keskeny erkélyt építettek, melynek vaskorlátját nyáron megraktuk földes ládába ágyazott muskátlifüzérrrel. („Csinosítsd városodat!” – ez volt a jelszó, s egyesület is alakult a nemes ötlet szorgalmazására, a Városszépítő Egyesület.) Nagyon szép, s főként tekintélyes ház volt; az első igazán «modern» ház a városban, nyers, vörös téglából épült homlokzata is, az építész teleragasztotta gipsz-cifraságokkal az ablakok alját, s egyáltalán, beleépített mindent, amit a századvégi építész becsvágya ilyen vadonatúj bérházra ráaggathatott.

Ebben a városban minden ház, még az olyan is, ahol több család lakott és bért fizettek a lakók, családi háznak tetszett. Az igazi város szinte láthatatlan volt, befelé épült, az utcások földszintes homlokzata mögött terült el. Ha benézett a vándor a bolthajtásos kapuk egyikén, négy-öt házat látott az udvaron, amelyet teleépítettek az unokák és ükunokák; ha egyik fiú meg-nősült, ragasztottak neki egy új szárnyat a meglévő épületekhez. A város elrejtőzött a házak udvarain. Az emberek féltékeny, sanda óvatossággal befe-

¹³ *Nyugat*, 1934/1. sz. 3–5. old.

le éltek, idővel minden család kis, eldugott városrészt épített össze magának, apró háztömböt, melyet hivatalosan és a világ előtt csak az utcai homlokzat képviselt. Nem csoda, hogy a ház, melyben szüleim a század elején lakást vettek, ebben a környezetben valóságos felhőkarcolóknak számított és hamarosan híre ment az egész megyében. Igazi, szomorú bérház volt, amilyent akkor a fővárosban már ezrével építettek: bérház, partájjal, rácsos, hosszú „gang” tekergett az emeleteken, mosókonyhával, központi fűtéssel és a melléklépcsőn elhelyezett cselédklozetekkel. Addig ilyesmit nem láttak még a városban. A központi fűtés korszerű újítás volt, de a cselédklozetekről is sokat beszéltek, mert – évszázadokon át, finom tapintattal – senki nem érdeklődött, hol és merre végzik a cselédek dolgukat? Ez a „modern” építész, aki a mi bérházunkat építette, újító volt azon a vidéken, mert művében ilyen határozottan elkülönítette az urak és a cselédek együttélésének szükséghelyeit. Diákkoromban dicsekedtem is azzal, hogy a mi házunkban a cselédek külön klozetre járnak. A valóság az volt, hogy a cselédek, különös szeméremmel és idegenkedéssel, nem látogatták az elkülönített illemhelyeket, s nem is lehet tudni, hová jártak hát? Valószínűleg, ahová régebben, azelőtt is, évszázadokon át, az idők elejétől.

Az építész pancsolhatott kedve szerint, nem kellett takarékoskodni a hellyel, sem az anyaggal. A lépcsőházból lakószoba-méretű előszobába nyílt az ajtó, tükrösszekrény állott itt, a falon hímezett kefetartó lógott és szarvasagancs, s ez a szoba borzongatóan hideg volt télen, mert elfelejtettek fűtőtestet építeni bele; így aztán nem is fűtötték s a vendégek bundái jegesre fagytak a fogason. Tulajdonképpen ez lett volna a „főbejárat”, a lépcsőházból, de itt csak a megbecsült vendégeknek nyitottak ajtót. A cselédek, a családtagok, a szülők is a folyosóról jártak be a lakásba, a konyha mellett nyílt egy kis, üveges ajtó, csengőt sem szereltek ide, kopogtatni kellett a konyhaablakon. A család barátai is erre jártak be a lakásba. A „főbejáratot”, az előszobát az agancsokkal, kétszer-háromszor használtuk csak az esztendőben, apám nevenapján, meg a farsangi estéken. Egyszer mint különös kegyet, születésnap ajándékot kértem anyámtól, hogy egy hétköznapon, teljesen egyedül és csak a magam gyönyörűségére, bevonulhassak a lépcsőházi előszobán át a lakásba.

Az udvar téglalakú volt, s rendkívüli kiterjedésű. Közepén nagyméretű poroló állott, mint valami többszemélyes akasztófa, s egy kerekeskút, mely villanyerővel hajtotta fel a vizet a lakásokba. A vízvezeték akkor még nem ismerték a városban. Minden hajnalban s minden alkonyatkor megjelent a kút mellett a házmester felesége, Dókusné, megindította a kis villanymotort, s addig járatta, amíg a második emeleti eresz alatt elhelyezett biztonsági csőből vékony vízszögár lövelt le az udvarra, jelezve, hogy a legfelső tar-

tály is megtelt már ivóvízzel. Ez a rendkívüli látványosság, különösen a napszállat órájában, összegyűjtötte a ház lakói közül mindazokat, akiknek méltóságát nem sértette a báméskodás, így elsősorban a gyermekeket és a cselédeket. A villanyvilágítás akkor már a város legtöbb házában divatos volt; felváltva égették a villanylámpákat és az Auer-égős gázlángokat. De nagyon sok helyen világítottak még petróleummal is. Nagyanyám holtá napjáig petróleummal töltött függőlámpát égetett, s mikor érettségire kiadtak szüleim koszt-kvartélyra a szomszéd városba, egy kántortanító házához, az esztendőtt petróleumfény mellett tanultam és huszonegyeztem át; igaz, ezt már magam is korszerűtlennek éreztem és sértette önérzetemet, hogy ilyen elmaradt helyen kell tanyáznom. Gyerekkoromban a villannyal még büszkélkedtünk odahaza, de ha csak tehettük, vacsorához, vendégek nélkül, meggyújtottuk a puha-fényű, tejes színezésű gáz-égőket. A lakásban gyakran terjengett gáz-szag. Később egy elmés ember kitalált valamilyen biztonsági gáz-gyújtót, vékony platina-lemezt, melyet az Auer-harisonya fölé szereltek. Gázömlésnél ez a platina-lemez rezegni kezdett, átíz-zott és gépiesen felrobbantotta a gyúlékony anyagot. Apám szerette a műszaki újdonságokat s elsőik egyike volt a városban, aki csillárait ilyen biztonsági szerkezettel szereltette fel. De világítottunk petróleummal is, így különösen a cselédek, künn a konyhában; s a házmester is petróleumot égetett a lépcsőházban. A villanyt csodálták, de nem nagyon bíztak még benne.

A központi fűtés is többet zörgött és kotyogott; mint fűtött. Anyám be is állított a gyerekek tanulószobájába egy cserépkályhát, mert nem bízott ebben a gőz-csodában. Mind e századeleji varázsszerek akkoriban inkább csak megnehezítették az életet. A feltalálók a mi kárunkon tanultak. Évtized múlva már zúgott és sistergett a világ a villanytól, gőztől, robbanómotortól, de éppen gyerekkoromban fúrtak-faragtak még e találmányokon felfedezőik, s meglehetősen tökéletlen és használhatatlan volt, amit a mérész újítók a jámbor hívők nyakába akasztottak. A villany pislákkolt, sárga-vaksi fénnel világított csak. A gőzfűtés mindig farkasordító hidegben akadt el, vagy mértéktelen, párás, nedves hőséggel árasztotta el a szobákat, ezért betegeskedtünk is olyan sokszor. De illett „haladni a korrall”. Nagyanyám például nem szívesen „haladt a korrall”, fával fűtött fehér porcellánkályhákat, mi hozzájárunk melegedni a gőzfűtés elől, s élveztük a parázsló bükkfa egyenletes, jószagú melegét.

Ezt a nagy udvart éles szél járta, állandó zúgás-süvöltés, mert nyitva állott az északi égtáj, a várost foghíjas karéjban övező, magas, nyáron is havas hegységek felé. A kétemeletes házfrontot az udvar két oldalán egymeletes épületsorral folytatta az építész; s az udvar végibe építettek még egy na-

gyon csinos, földszintes tákolmányt, afféle „kétszobás családi házat”, ez volt a házmesterlakás. Mindez messzire nyúlt és sok helyet foglalt el. Az építész, úgy látszik, maga sem bízott benne, hogy akad lakó a „bérház” minden helyiségébe, s nem is építette meg az udvarban a fölösleges emeletet. Az egész ház az új kort hirdette, a feltörekvő és építő, vállalkozó kapitalizmus dicsőségét. Ez volt az első ház a városban, mely nem azzal a szándékkal épült, hogy lakói életük végéig ott morzsolják napjaikat a meghitt falak között – úgy tudom, nem is lakik ma senki már e házban a régiek közül, akik a század elején lakást béreltek ott. Bérház volt, partájokkal. A régi patricius családok nem szívesen vettek volna lakást ilyen házban. Le is nézték kissé a nagy ház jövevény, talajtalan lakóit.